

Quarum abitu densum, ejecto velut hospite, fiet.
 Sic aqua conceptis ebullit fervida flammis,
 Pellitque in teretes dilatatum aëra bullas:
 1140 In glaciem concreta riget, simul avolat ignis
 Exiguus, qui particulas agitare solebat.
 Ast hujus miranda quidem natura videtur,
 Quòd salis haud æquo plus unquam sorbeat; omne
 Quod supereft, fundo intactum satiata remittat:
 1145 Nec minùs interea fucum, variosque colores
 Ebibit: & quoties vim certam ardoris adepta est,
 Sic stat, & adjunctis nihilo magis ignibus ardet.
 Quare dissimiles in eâ, multosque meatus
 Absit ut esse negem; solùm nego prorsus inanes:
 1150 Aëre nam foetos, & partibus ætheris aio,
 Quæ non effugient semper; nam crescere lympham
 Cernimus adjectis salibus, quos lympha resolvit.
 Ligna quoque in spatiū, si quando irrepserit humor,
 Amplius evadunt; contracta humore fugato
 1155 Arefscunt, rimisque brevi finduntur hiulcis.
 Tantum prorsus abest, ut corpora vana tumescant,
 Atque incremento cava dilatentur inani.

Quos igitur Vacui tractus toto Orbe putabas
 Hactenus immensos, & non auctoris egentes,
 1160 Ut foret absque Deo quiddam, saltēque creatā
 Non essent spatia, & velut incunabula Mundi;
 Ociūs abjicias animo; loculosque vacantes
 Corporis in medio cuiusque; hæc omnia temnas,
 Delirantis uti lusus & somnia sectæ.
 1165 Ecce vides, ut sit fragili malè credita fundo
 Machina, quam falsâ deceptus imagine rerum,
 Exstruis in Vacuo, penetrabilibusque lacunis.

ARGUMENTUM LIBRI TERTII.

QUINTIUM ad capessendam Virtutem hortatur.
 Tum hoc Libro de Atomis quærendum proponit: à v. 1.
 ad v. 63.

Exponit Epicuri consilium in fingendis Atomis. Deinde
 quæstionis hujus hanc distributionem instituit: 1°. Per se
 non esse Atomos. 2°. Non esse numero infinitas. 3°. Non in-
 dividuas, ac proinde non immortales. 4°. Non propriæ
 gravitate præditas. 5°. Non eo, quo donantur motu, posse
 inter se coalescere. Hoc Libro tres primas partes exsequitur,
 postremæ duæ, quæ motum Atomorum spectant, ad sequen-
 tem Librum pertinent: à v. 63. ad v. 111.

1°. Atomos per se non esse ostendit, quia non omni dote
 ac facultate pollent; quia singulæ possunt non esse; quia
 Inane sine Atomis esse potest: à v. 111. ad v. 182.

2°. Innumeræ esse non posse probat, quòd majore Inani
 circumscriptæ sint; quòd earum numerus & augeri & inco-
 lumi Mundo imminui possit; quòd quidquid à Numero in-
 cipit, in Numerum definat; quòd ut Spatio, sic Numero
 finitas esse oporteat. Ostendit quām absurdum sit illud Epicuri
 commentum, in Atomorum classibus numero finitis Atomos
 numero infinitas collocasse: à v. 182. ad v. 510.

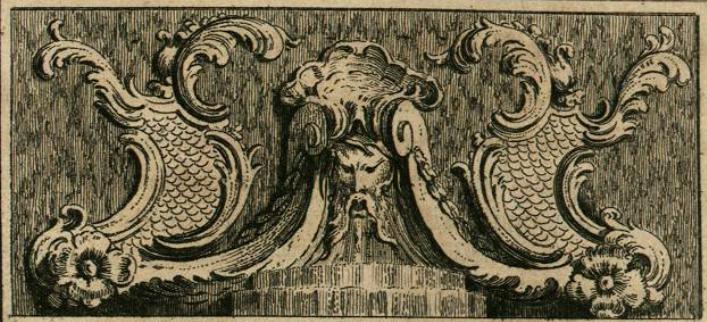
3°. Negat immortales esse Atomos, & individuas; easque dividi posse confirmat ex eo quod sint figuratae. Hic assert argumenta præcipua quibus probatur Materiam infinitum dividiri posse; solvitque Epicureorum eam de re objectiones: à v. 510. ad v. 803.

Absurdam esse ostendit Spinozæ unitatem: à v. 803. ad v. 873.

Ex eo quod dividuae sint Atomis, concludit eas ex naturâ suâ solidas non esse, ac proinde fabro indiguisse ut coalescerent; quod consequi quoque demonstrat, ex eo quod necessariæ non sint Atomorum figuræ: à v. 873. ad v. 1018.

Anaxagoræ homœomeriam confert cum Atomis, nec magis absurdam probat: à v. 1018. ad v. 1047.

Concludit Materiam è nihilo factam; Deum non constare è Materiâ; quod Epicurus querit in Atomis, id in solo Deo inesse: à v. 1047. ad finem.

ANTI-LUCRETIUS,

S I V E

DE DEO ET NATURA,

LIBRI NOVEM,

AD QUINTIUM.

***** LIBER TERTIUS.

De Atomis.

FELIX qui veras avidus cognoscere causas,
Sensus assurgit supra, nullumque secutus
Ductorem, præter lumen Rationis amicum
Vimque animi, reliquis mortalibus invia tentat
Ipse loca, explorat rerum caput, atque per omnes
Naturæ latebras ire imperterritus audet.
Illum non anceps Regum favor, aut levis aura
Fortunæ, miserisque bonis contenta Voluptas
Dimoveant, Veri sanctum ut deponat amorem.
Scilicet haud satis est rivos spectare fluentes,
Aut herbâ in molli patulæque sub arboris umbrâ

F iiiij

Prostratum, nitido radiantes rore lapillos
 Mirari, ac tremulo labentes murmure lymphas,
 Et flores quos nutrit aquarum lacteus humor,
 15 Ac bibulo semper viridantem cespite ripam :
 Fontem ipsum indagare juvat, penitusque latentes
 Rimari venas laticumque exordia prima.
 Quorsum igitur nos corporibus circumundique septi,
 Materiae decus ac formam externumque nitorem
 20 Miramur tantum, summoque in cortice rerum
 Ludimus ? Internam cur non penetramus in ædem
 Naturæ, atque adytis immitti poscimus ipsis ?
 Quàm pulchrum est in principiis, in origine rerum
 Defixisse oculos & nobile mentis acumen !
 25 Pervolat huc Sapiens; nugæ sunt cætera Vulgi.
 Hinc nullus digno Vates extollere versu
 Pythagoræ magni poterit, magnique Platonis
 Illustres animas : ingens quibus infitit ardor,
 Se primum, auctoremque suū & primordia cuncta
 30 Quærere contemplando. Hos non tenuere paterni
 Deliciae moresque soli, quin protinus omnem
 Ægyptum & Syrii lustrarent littora ponti;
 Incoluit primùm quas alma Scientia sedes :
 Atque viros ibi consulerent sapientipotentes
 35 Longævosque, & doctrinæ monumenta vetustæ :
 Civibus ut tandem non vellera murice tintæ,
 Non aurum aut gemmas, ast aurea dicta ferentes,
 Ditarent patriam nova per commercia Veri.

Hoc animo, Quinti, Naturam invisere tecum
 40 Dulce mihi : dulce est altos intrare recessus,
 Et præferre facem, & gressus firmare labantes.

Ne te, quæso, viæ capiant mala tædia longæ.
 Sunt rigidi, fateor, trito sine tramite montes,
 Sunt duræ cautes, ac spinis horrida passim
 45 Virgulta, & fossæ juga per salebrofa profundæ :
 Maëste animo tamen interea dum alludere conor,
 Defessamque tibi rerum asperitate molestâ,
 Non injucundo solari carmine mentem.
 Haud secus in sylvis, ac frondes inter opacas
 50 Ingenitum carmen modulatur musicus ales,
 Dum fovet implumes foetus placidissima conjux :
 Nam ramo nunc ille sedens, nunc præpete pennâ
 Huc illuc circumvolitans, noctesque diesque
 Invigilat custos; liquidâ tum voce canorus
 55 Personat omne nemus : molli hæc abscondita nido
 Suaves aure bibit numeros, oblita laboris ;
 Et vix assidue sentit fastidia curæ.

N U N C superest Atomos ut perspiciamus in ipsas :
 Altera nam sectæ basis est. An firmior hæc sit,
 60 Cognosces : vix crediderim, quia non sibi constat
 Ipse parens Atomorum ; & tanquam erroris amore
 Ebrius, interdum proprio se confudit ense.

P R I M Ú M infinitas, infinitoque natantes
 In Nihilo posuit. Nimirum utrumque volebat
 65 Æterno è folio pellendi Numinis audax
 Conatus. Nam si per se se, ac semper ab ævo
 Stant omnes, numero quis eas includere certo,
 Utque tot, haud plures essent decernere quivit ?
 Tum si, ut progenerent aliquid, temerarius illis
 70 Accideret occursus debet, quo plurima, casu

90 ANTI-LUCRETIUS,

Conciliante, cohors glomeretur corpus in unum;
Infinita foret sparsæ nisi materiæ vis,
Fortunæ credenda joco, & concrescere promta,
Rarò vel nunquam potuissent corpora gigni.

75 Quinimo si magnum adeò superesset Inane,
Undique diffugerent, ac per deserta locorum
Usquè vagarentur Naturæ elementa; nec esset,
Cogere qui tandem ac dispersa reducere posset.
Sic Spatium immensum Minima infinita poposcit.

80 Nec tamen hīc aliquā sine libertate locari
Fas erat, ut quodam possent coalescere motu.
Nam si densa nimis, nimis & stipata fuissent,
Non aliunde impulsa quidem & motoris egena,
Torpebant, somnoque gravi infecunda jacebant.

85 Unde soluta eadem simul atque frequentia fingi
Par fuit, & proprio gravitatis percita nisu,
Quando hic præ cunctis ultroneus esse videtur.

INGENIOSA quidem hæc; verūm ratione sagaci
Si fuerint excussa, ruunt fundamine nullo.
90 Ac veluti scenis agitur dum fabula nostris,
Ludificant oculos spectacula vana tuentes,
Et mentitarum capiunt dulcedine rerum:
Ut modò porticibus longis simulacra Deorum
Aurea marmoreas inter mirere columnas;
95 Et modò præcessas turres, arcusque superbos;
Aut classem in portu ventis dare vela parantem,
Exstantesque mari scopulos, incurvaque longè
Littora fluctifrago pelagi spumantia rore;
Nunc impendentes sylvarum cautibus umbras;
100 Inde vorax Erebi barathrum, & Plutonia regna,

LIBER TERTIUS.

91

Hinc placidum nemus Elysii sedesque beatas:
At pulchrum aspicias posticâ parte theatrum,
Nil præter telasque leves leviterque perunctas
Cernis, & avulso ruit omnis machina clavo.

105 Sic introspectum fallacis dogma Epicuri
Concidet, inque suum evanescens ibit Inane;
Quando nec innumeras, nec progenitore carentes,
Non individuas, immortalesve, nec ultro
Labentes Atomos, nec eo concrescere motu
110 Quo dicuntur agi, mox ipse fatebere victus.

PROTINUS in mentem revoces quod dicere nuper
Me memini, cùm de Vacuo lis orta vigeret;
Rem prorsus nullam per se constare potesse,
Quæ simul haud esset genere omni prædicta dotum.

115 Deficiente aliquā, rem cernimus esse creatam;
Et majorem illi causam præcellere. Quidquid
Ex alio non est, nequit ullo limite claudi.
Et cur, quod per se est, non dotibus affluet illis
Cætera quas habeant queis per se stare negatum est?

120 Dii vestri, quos in latebras Epicurus adegit,
Ut mollem ducant secura per otia vitam,
Dii vestri, quos fortuito corpuscula nexu
Compegere, velut tibi res campingitur omnis,
Per se se non sunt; felices attamen illic

125 Æternū vivunt, ac lœtā pace fruuntur:
Et felix, Atomus quæ per se est, esse nequibit?
Multa valent homines membrorum robore partim,
Et partim ingenio; per se non esse fateris:
Si per se est Atomus, cur ipsi nulla potestas?

130 Te malè naturam rerum docuere magistri,

- Quæ tenet æternum propriis à viribus ævum,
Atque est idcirco, quia per se debuit esse,
Et non esse nequit; res illa, utcunque vocetur;
In se habeat totum esse, ac totum posse, necesse est.
 135 Numen habes, Numen tibi nescius adstruis ipse.
Cur Epicurus enim numero docet innumerali
Esse Atomos? Quia ponit eas auctore carentes.
At si auctore carent, cur illas non quoque dixit
Ut numero, sic mente, ac viribus infinitas?
 140 Cur non esse Deos voluit? Nam nomine tanto
Dignior est Atomus, quæ per se stare putatur,
Quam Divi ex Atomis temere incurrentibus orti.
Hanc tamen invalidam facit & Rationis egentem;
Hos ratione animi donat, vitâque beatâ.
 145 Naturæ nihil æternæ concedit avarus,
Omnia fortuitæ. Quam sint hæc diffusa, sentis?

T A N D E M igitur falsi vestigia blanda sequuntur
Ductoris te poeniteat, dulcissime Quinti.
Divinos pudeat tam parvis rebus honores
 150 Decrevisse. Leves micas, tenuissima segnis
Materiæ ramenta, meri ludibria casus,
Per se naturamque suam constare putabas!
At certè quidquid per se est, sic esse necessum est,
Ut cum percipitur, simul ipsum eluceat esse;
 155 Et, si ponatur penitus non esse, repugnet.
Hæc Atomis tribui nequeunt. Vis, ordine dicam?
Scilicet hæc Atomus, quæ nunc mihi jungitur, esse
Ut sine me poterat, poteram sic esse sine illâ.
Æternum in Vacuo potuit disjuncta vagari,
 160 Æternum poterit. Cum ergo sit inutilis Orbi,

- Ponamus non esse: ruent num cætera rerum?
Nequaquam. Non hanc igitur perstare necessum est;
Illiisque loco, satis est si perficit Inane.
Unius hinc Atomi ratio non postulat, ut sit.
 165 Quod si unam è rerum naturâ expungere possim,
Expungam geminas, expungam quatuor, omnes
Denique. Namque omnes nihil excellentius in se,
Naturam quod spectat, habent, quam parvula quidquid
Ac simplex Atomus reverâ possidet omnis.
 170 Nulla igitur per se, si per se non fuit una.

I M M E N S U M qui præterea sibi singit Inane,
Rem quasi perpetuam, certè ut rem cogitet, ipsi
Nil atomis opus est: intelligit esse reapse
Magnum aliquid, quod Materiæ fecernit ab omni.
 175 Ergo Materiæ molem totam esse suâ vi
Non modò non vincit, fieri sed posse fatetur
Ut nil Materiæ sit funditus omne per ævum.
Olli Materies est adventitia Mundo.
Quare igitur per se, quare infinita putatur?
 180 Sed faciam, ut verum noscas; utcunque Lucreti
Obstrepat, & contrâ decantet garrula Siren.

I N N U M E R A S vis esse Atomos, sed majus Inane
Innumeris Atomis. Quanam compingitur arte
Infinitum illud malè parcum, & parte recisum,
 185 Quod jam stare nequit, quoniam pede claudicat uno?
Nempe infinitum infinito posse putas?
Esse minus? Nonne hoc ipso, quod crescere possit,
Mancum ac finitum est? Quod majus, nonne minori
Semper limes erit? Porro non æquat Inane

- 190 Materies, quia non explet; sed libera fertur
Per medium, vacuos & paſſim linquit hiatus;
Major, ſi nullum ſupereret Inane, futura.
Quapropter quemcunq; locum deprendis inanem,
Ilic Materiæ finem ſimul eſſe fateris.
- 195 Nam ſi pertendam infinitas æquoris undas,
Littora tu digito monſtrans ubi definiſt æquor,
Me ſubito falſi convinceſ: haud ſecus & te
Convincam, oſtendens vacuum ſine corpore purum.
Aſpice ut ambo ſibi noceant oſtentque viciſſim,
- 200 Quæ tu fraterno nexo conjuṇcta putabas;
Et medianam regni partem infinita gemella
Subripiant, lacerentque immani vulnere totum.
Elige; nam regno alterutrum decedat, oportet.
Sed caveas; quia Materiem ſi tollere mavis,
- 205 In nihilum jam cuncta ruent; ſi tollis Inane,
Non eſt, Materia ut poſſit ſtipata moveri.

Q U I D vetat, objicies, ne furſum linea duplex
Ducatur ſine fine quidem, tamen una profundo
Exeat à centro Telluris, & altera tantum
210 A facie? Tunc ſunt expertes limitis ambæ,
Nec tamen æquales. Vanos imitare Sophiftas;
O Quinti! Geminæ habet utraque linea partes:
Hac ſunt æquales, quâ ſunt ſine limite; ſed quâ
Ponis inæquales, finitas eſſe fateris:
215 Limes enim eſt illis, ubi primū exordia ſumunt.
At tua Materies nusquam eſt ſine limite, quando
Mergitur in Vacuo quod ab omni parte redundant.

E R G Ò dormitat præclari dogmatis auctor,

- Innumeræ cùm vult Atomos, quibus addere poſſem
220 Vel plures; nondum ut penitus repleatur Inane.
Nam locus eſt cunctis. Fingamus millia centum
Adjungi: num propterea complebitur? Eſſet
Finitum, poſſet ſi centum millibus olim
Compleri. Porro non tantum hæc millia fas eſt
225 Adjungi, verū bis, ter, quater, amplius, imò
Millia mille modis iterum repetita. Profectò
Crassior eſſe poſteſt globus hic Telluris & Undæ,
Quàm nunc eſt; paulo fieri quoque densior Aér;
Partibus & cunctis Vacui ſuccedere corpus;
- 230 Nil etenim prohibet, quod nunc ſit inane repleti.
Ergò Materiæ tumefactam crescere molem,
Perque novas Atomos augeri poſſe fatendum.
Crescere ſi poſſit, nunc finitam eſſe neceſſe eſt.

A U G E R I ut poterit, poterit quoque, ſoſpite Mundo

- 235 Imminui: demtis ſiquidem ſuccedere Inane
Corporibus promtum eſt; Vacuumque ut corpora ſupplent,
Sic Vacuum, nullā jaeturā, corpora ſupplet.
Nunc porro demas Atomorum, nam licet, unam;
En, quam jaſtabas immensam, ſumma repente
240 Fit minor: at centum ſi demferis; ecce minorem
Semper habes. Immensum ergò majusve minusve
Eſſe poſteſt, quàm nunc reverā eſt. Perge, Poëta,
Quid itas? Āternum pariter dic poſſe putari
Longius aut brevius. Rifum teneatis, amici!
245 Conſutare pudet, liquidò quæ falsa videntur.
Partibus adjectis veluti res crescere nunquam
Infinita poſteſt, nequit & decrēſcere demtis.

PRÆTEREA cùm quæque Atomus finita sit in se,
 Quotquot erunt, vel si plures quām intelligis, essent,
 250 Haud unquam in numerum poterunt coalescere tantum,
 Qui non descriptos habeat circùm undique fines.
 Nempe sat est numeri primordia ducere ab uno.
 Namque hæc dividuis natura est insita rebus,
 Ut quæ principium, finem quoque norit: utrâque
 255 Parte nihil: rerum hæc extrema; fugâque perenni
 Exit in hoc tandem, quidquid promanat ab illo.
 Quare infiniti finitas dicere partes
 Quæ stent unà omnes, numerumque suâpte putari
 Naturâ plenum, qui non augescere possit,
 260 Absurdum est. Vel enim quiddam potes addere summæ;
 Atque ita limes erat: vel non potes addere quidquam;
 Exhausta est igitur numeri & præclusa potestas:
 Unde infinitus simul ac finitus habetur:
 Quod pugnans rectâ procul à Ratione recedit.
 265 Quidquid habet numerum, per se innumerabile non est.
 Quidquid & extensum est, mensuram admittat oportet.

Quòd si autem numeros vulgò sine fine patentes
 Dicimus, idcirco quia possunt crescere semper,
 Nilque vetat summæ superaddi cuilibet unum;
 270 Observa numeros, ut fusiùs antè probavi,
 Re nihil esse quidem, mera sed phantasmata rerum,
 Solius ingenii fætus prolemque caducam.
 Scilicet hoc ipso quod possimus addere summæ,
 Summam infinitam re ipsâ nullam esse fatendum est.
 275 Ergò cùm liqueat, quidquid numeratur, id esse
 Finitum, & partes numerari posse minutias,
 Quarum conflatur denso è glomeramine totum;

Hinc

Hinc sequitur, quidquid multis coalescere ponas
 Partibus aggestis & consistentibus unà,
 280 Haud infinitum posse, immensumve putari:
 Atque ita Materiæ summam, quæ in semina parva
 Dividitur, certos intra consistere fines:
 Quodque infinitum est, unum simul esse reapse;
 Cui nullæ partes adimi aut accedere possint.
 285 CERTE Materies, quocunque extensa patescat,
 Infinita nequit, si non immensa, putari.
 Porro Materies nequaquam immensa videtur
 Hoc ipso quòd sit variis affecta figuris,
 Atque in multigenas classes, te auctore, tributa.
 290 Hoc etiam, Quinti, tua per documenta probabo.
 Qui Spatium putat immensum, velut antè docebas,
 Hæc immensa vocet, spatiū quibus omne tenetur;
 Ut vocat æternum, quod nullo tempore non est.
 Pars etenim Spatii quæcunque relicta supersit,
 295 Res ibi deficiens non est immensa profectò.
 Multimodis igitur cùm sit distincta figuris,
 Atque ideo in multas Atomorum summa cohortes
 Sit divisa, tuo præceptorisque Poëtæ
 Judicio, quæcumque cohors immensa pütetur,
 300 Hac opus est unà Spatium simul omne repleri.
 Terminus est illi, quod non penetratur ab ipsâ.
 Porro, dic sodes, gens infinita cuborum
 An toto, quantum est, Spatio protenditur una?
 Haud certè: siquidem globulis jam non locus esset,
 305 Nec spiris, triquetris, rhombis, mucronibus, hamis.
 Conica gens totum sola exæquarit Inane:
 Quò nunc Pyramides, quò disci, quóve cylindri

G